

Anna Mielnik*

TRWANIE IDEI RACJONALISTYCZNYCH

DURABILITY OF RATIONALISTIC IDEAS

Pomimo powracającego przeświadczenia, że powstający dziś świat jest zupełnie nowy i potrzebuje nowej estetyki, niemożliwa jest architektura całkowicie odcinająca się od poprzedników. Przykładem są współczesne dzieła, w których możemy znaleźć ślady idei racjonalistycznych. Ich twórcy sięgają do przeszłości do esencji architektury ukrytej w formach niezmiennych, typowych, rozpoznawalnych, opartych o stałe i czytelne zasady. Współcześni twórcy kontynuują idee racjonalistyczne drugiej połowy XX wieku, kontynuując tradycje dalszej przeszłości.

Słowa kluczowe: architektura racjonalna, La Tendenza, przeszłość

Regardless of recurring conviction that the world today is completely new and needs new esthetic, architecture entirely distancing itself from the predecessors is impossible. Some specific contemporary works, with traces of rationalistic ideas can be an example of above-cited. Their creators reach to the past to the essence of architecture hidden in invariable, typical, recognizable forms, based on solid and readable rules. Contemporary creators continue rationalistic ideas of second half of 20th century, that have been continuing tradition of far distant past.

Keywords: rational architecture, La Tendenza, past

Trudność jednak leży w tym, że nie wydajemy się odpowiednio wyposażeni ani przygotowani do tego wysiłku myślowego, do zadomowienia się w rozstępie między przeszłością i przyszłością. Przez długie okresy naszej historii, a właściwie przez tysiąclecia, jakie minęły od założenia Rzymu i jakie uwarunkowane były rzymskimi koncepcjami, rozstępie ten wypełniany był czymś, co od czasów rzymskich nazywaliśmy tradycją [1].

1. Historia myśli i sztuki to odwieczna walka Apolla i Dionizosa. Dionizos bóg nadmiaru i przekroczenia, irracjonalności, swobody, narusza prawa i zwyczaje. Apollo to bóg harmonii, umiarkowania, zgody i proporcji. Wiek XX stał się areną walki przeciwieństw w sztukach: akademizmu z awangardą, abstrakcji geometrycznej z ekspresjonizmem, abstrakcyjności z figuratywnością, minimal artu z pop art'em, percepcyjnej „dosłowności” z symbolicznością, obiektywno-

* Mielnik Anna, dr inż. arch., Politechnika Krakowska, Wydział Architektury, Instytut Projektowania Architektonicznego.

ści z subiektywnością, dzieł prostych ze zrozumiętymi jedynie dla wtajemniczonych. Historia architektury to również ciąg rewolucji i ewolucji: historycyzmu, modernizmu, postmodernizmu, minimalizmu, neo-modernizmu, dekompozycji. Toczące się koło postu i karnawału zdaje się być zjawiskiem stałym. Trwałe są idee stojące za tymi dwoma fundamentalnymi podejściami twórczymi – redukcji i ekspresji, przemijalne style jako tymczasowe ich manifestacje. Początek XXI wieku zdaje się być szczególnym czasem współistnienia przeciwieństw. Style, a raczej tendencje, podporządkowane są modzie, z zasady szybko przemijającej. Walka została zakończona lecz poszukiwania estetyki i języka adekwatnego do wyrażenia współczesnego świata trwają.

Czy jednak jest w ogóle możliwe uchwycenie rzeczywistości w erze płynnej nowoczesności, która „nie wyznacza sobie punktu docelowego ani nie określa linii finiszu; ściślej mówiąc, przyznaje właściwość wiecznego trwania li tylko stanom nietrwałości i niedokończoności” [2]?

2. Pomimo powracającego przeświadczenia, że powstający dziś świat jest zupełnie nowy i potrzebuje nowej estetyki i zdefiniowanego języka, niemożliwa jest architektura całkowicie odcinająca się od poprzedników. W czasie, gdy poszukiwanie jednego, obejmującego wszystko architektonicznego stylu już nie obowiązuje, gdyż dzieła architektoniczne nie mają wystarczająco dużo cech wspólnych, by umożliwić jego powstanie, przedrostki post, neo..., dodawane do starych zdawałoby się wyczerpanych pojęć, pomagają twórcom, krytykom, obserwatorom i użytkownikom bezpieczne zakotwiczenie w jakiejś znanej, oswojonej kategorii estetycznej. Poprzednicy przygotowywali i przygotowują nadejście następców. Następcy, paradoksalnie pragnąc kontestować poprzedników, korzystają z dorobku twórców bardzo, wydawałoby się, od siebie odległych.

Dziś, podczas gdy wielu twórców używa teorii chaosu i złożoności jako metody kreacji i wyjaśnienia środowiska architektonicznego i urbanistycznego, dla części architektów nadal ważne jest, by trwać przy kontrastującym podejściu, które nie ma intencji zmieniania świata i wymyślania nowych kształtów, lecz pragnie powrotu do stałych wartości, idei i form fundamentalnych.

Część, pragnąc tworzenia architektury dynamicznej, ekscytującej, bardziej aktywnie komunikacyjnej, eksperymentalnej, wybiega w przyszłość. Inni sięgając do przeszłości do idei poszukiwania esencji architektury w formach niezmiennych, typowych, rozpoznawalnych, pomijają w swej twórczości oryginalność, szukając „zadziwienia” w formach ponadczasowych. Trwają jednoczesne próby skłaniające do uczenia się na nowo patrzenia na formy z przeszłości i takie, które chcą świat form dostosowany do dominującego fragmentarycznego percypowania świata, stworzyć na nowo.

3. Przykładem próby przywołania idei i form z przeszłości, może być *Muzeum Literatury Współczesnej* Davida Chipperfielda (Marbach am Neckar, 2002–2006). Poszukiwania architekta przywodzą na myśl te twórców *La Tendenz*, włoskiej szkoły lat 60. i 70. XX wieku określanej mianem neoracjonalizmu.

Twórcy, którzy rozpoczęli dyskurs – Aldo Rossi, Giorgio Grassi, Carlo Aymonino, Vittorio Gregotti, Antonio Monestiroli, pragnęli sformułować racjonalny, niezmienny, oparty o ściśle logiczne podstawy sposób tworzenia architektury i próbowali wyśledzić przykłady takiej architektury w przeszłości. Dążyli do skonceptualizowania architektury jako dziedziny mającej niezmiennie zasady. Aldo Rossi pisał, że: „niezmiennność pochodzi z racjonalnego i redukcyjnego charakteru wyrazu architektonicznego” [3]. Architekci widzieli źródła przyszłej architektonicznej działalności w ramach ustanowionego w przeszłości repertu-

1. Giorgio Grassi, *Akademiki*, Chieti, 1976–1979 / Giorgio Grassi: *Student Housing*, Chieti, 1974
2. David Chipperfield, *Muzeum Literatury Współczesnej*, Marbach am Neckar, 2002–2006 / David Chipperfield: *Museum of Modern Literature*, Marbach am Neckar, 2002–2006

aru architektonicznych form, „typów” i sposobów ich relacji. Dążyli do opracowania ograniczonego i uniwersalnego zestawu zasad, reguł, które każda generacja dziedziczyłaby od poprzedniej i, według których tworzyłaby swoją własną architekturę. Podejmowali próby sformułowania sztuki obiektywnej. Przez ujawnienie wiecznej „logiki” architektury będącej ponad indywidualnymi wyborami dążyli do przekraczania subiektywności.

Dowodem na aktualność tendencji racjonalistycznych są stale pojawiające się przykłady w świecie architektury. Wartości i idee architektury racjonalistycznej okazują się być nadal trwałe. Gdy życie stało się fragmentaryczne, niematerialne i niepewne, wewnętrzna potrzeba człowieka uciekania się do spokojnych i bezpiecznych przestrzeni, trwałych materiałów może stać się coraz silniejsza. Powstaje architektura, która unika rozrywki i widowiskowych gestów.

Przykłady prac odwołujących się do wartości architektury opartych o stałe i czytelne formy wskazują na świadome poszukiwanie źródeł pochodzących z przeszłości. Idee racjonalistyczne nie odeszły w przeszłość i nadal stanowią jedną z odpowiedzi na rzeczywistość. Przykłady pokazują, że pomimo iż formy są zmienne, nie przeniesione bezpośrednio z przeszłości (co zakładała koncepcja „typów” przeciwstawnych „modelowi”), idee racjonalistyczne – poszukiwania rygoru,

porządku są wciąż trwałe. Ślady myśli racjonalistycznej odnaleźć możemy we współczesnych dziełach Livio Vacchiniego (*Palestra* – Lozanna 1997, *La Ferreria Offices*-Locarno 2003), O. M. Ungersa (*Kunstinsel Hamburg* – 1996, *Haus Ungers 3* – Kolonia 1996), Davida Chipperfielda (*Peek&Clopenburg* – Wiedeń, *Kaufhaus Tyrol* – Innsbruck 2011, *City of Justice* – Barcelona) Maxa Dudlera (*Jacob-und-Wilhelm-Grim Zentrum* – Berlin, *Diözesenbibliothek* – Münster, *IBM Switzerland Offices* – Zurich).

4. Nowy kształt świata stale wymusza poszukiwanie kategorii zdolnych sprostać wyzwaniu „nowych czasów”. Wszyscy uczą się żyć w świecie w którym nie ma jednego stałego punktu oparcia (również w postaci jednego obowiązującego stylu). Bezbronni wobec stale zmieniającego się świata szukamy czegoś stałego, racjonalnego, logicznego, o co można zakotwiczyć, czegoś, co daje bezpieczeństwo. Czy słowa A. de Tocqueville’a: „ponieważ przeszłość nie rzuca już swego światła na przyszłość, rozum ludzki błądzi w ciemnościach” [4] mogą stanowić ostrzeżenie by nie wyrzekać się tradycji? Współcześni twórcy kontynuują idee racjonalistyczne (dostosowując je do aktualnego kontekstu), kontynuując tradycje dalszej przeszłości. Jest to dowodem, że architektura jest cykliczna – nawet tautologiczna, „musi odnosić się do siebie bez końca” [5].

PRZYPISY

- [1] *Między czasem minionym a przyszłym: osiem ćwiczeń z myśli politycznej*, tłum. Mieczysław Godyń i Wojciech Madej, wyd. Aletheia, Warszawa 1994, s. 28.
 [2] Z. Bauman, *Między chwilą a pięknem. O sztuce w rozpadzonym świecie*, wyd. Oficyna, Łódź 2010, s. 11.
 [3] A. Rossi, *Architettura per i Musei*, [w:] *Scritti Scelti sull'Architettura e la Città 1956–1972*, red. R. Bonicalzi, Mi-

- lan 1975, [w:] B. Turan, *Architecture and Techné*.
 [4] za: Paweł Śpiewak, *Arendt: intensywność myślenia*, [w:] *Między czasem minionym a przyszłym: osiem ćwiczeń z myśli politycznej, op.cit.*, s. 10.
 [5] G. Grassi, *La Costruzione Logica dell'Architettura* (1967), Franco Angeli, Venezia 2008; s. 25–26.

BIBLIOGRAFIA

Architettura Razionale 1973–2008, Clean Edizioni, Napoli 2008.

Arendt H., *Między czasem minionym a przyszłym: osiem ćwiczeń z myśli politycznej*, tłum. M. Godyń i W. Madej, wyd. Aletheia, Warszawa 1994.

Bauman Z., *Między chwilą a pięknem. O sztuce w rozpadzionym świecie*, Wyd. Oficyna, Łódź 2010.

Curtis W.J.R., *Modern Architecture since 1900*, Phaidon Press, London 2005.

David Chipperfield 1991–2006, „El Croquis” 2006 nr 120 monografia.

Grassi G., *La costruzione logica dell'architettura (1067)*, FrancoAngeli, Milano 2008.

Peckham A., *The Dichotomies of Rationalism In 20th-Century Italian Architecture*, [w:] „Architectural Design” 2007 nr 5 – *Rationalist Traces*.

Turan B., *Architecture and Techné*, Architronic (<http://corbu2.caed.kent.edu/architronic/v7n1/v7n104a.html>).